

ABDULLA QODIRIY ROMANLARIDA TARIXIY SHAXSLARNING O‘ZIGA XOS O‘RNI VA AHAMIYATI

Tursuntosheva Rayhona Lochin qizi

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qodiriy asarlarining naqadar serqirra va rangbarangligi, xususan, uning romanlarida tarixiy shaxslarning o‘rni va ahamiyati haqida fikrlar bayon etiladi. Adibning asarlarida o‘tgan davrdagi xalq qanday hayot kechirgani, qanday zulmlarni boshidan o‘tkazganligi haqidagi malumotlar beriladi.

Kalit so‘zlar: epizod, vijdonli yigit, san‘at, yozuvchi, so‘z san‘ati

KIRISH

So‘z insonning eng kuchli quroli. Insondagi hech bir narsa so‘zchalik kuchli ta‘sir kuchiga ega emas. So‘z bo‘lganda ham har qanday so‘z emas, balki badiiy, adabiy til me‘yorlariga amal qilgan so‘dir. Uni mahorat bilan go‘zal tarzda yetkazib beruvchi ijodkor esa u dunyodagi eng daxshatli texnik quroldan ham kattaroq kuchga ega bo‘ladi. Mana shunday qudratli qurolni ishlata olgan buyuk ijodkor, yozuvchilardan biri Abdulla Qodiriydir. O‘z zamonasining yetuk vakillaridan biri desak ham mubolag‘a bo‘lmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Buyuk va zabardast ijodkorimiz bo‘lgan Abdulla Qodiriy XX asrning ko‘zga ko‘ringan, asarlari qalbimizdan joy olishga ulgurgan, fidoyi insondir. U butun umr halol, rostgo‘y va haqiqatparvar inson bo‘ldi, hattoki uning har bir asarining bosh qahramonlarini shunday bo‘lishiga da‘vat etgan. Misol uchun uning birgina suddagi nutqiga ahamiyat beradigan bo‘lsak, unda shunday jumlar bor: Men to‘g‘rilik orqasida bosh ketsa —ih deydigan yigit emasman... Ko‘nglida shamsi g‘uboroti, teskarichilik maqsadi bo‘lmog‘on sodda, go‘l, vijdonlik yigitga bu qadar xo‘rlikdan o‘lim tansiqroqdir. Bir necha shaxslarning orzusicha ma‘naviy o‘lim bilan o‘dirildim. Endi, jismoniy o‘lim menga qo‘rqinch emasdir. Hayot shunday tuzilgan, hayotning qonuni, mohiyati shundan iborat. Abdulla Qodiriyning bizga qoldirgan adabiy merosi esa juda ulkandir. Har bir asarida uning hayotiy haqiqatlari aks etadi. Shulardan eng mashhurlari esa uning romanlaridir. Haqiqatdan, Abdulla Qodiriy nomi tilga olinganda bir entikib, hayratlar bilan romanlaridagi Otabek va Kumush,

Anvar va Ra`nolar taqdirini esga olmaydigan inson topilmaydi. Adibning badiiy so`zida betakror joziba mujassam bo`lgani bois “O`tkan kun”larni yoki “Mehrobdan chayon”ni necha topqir o`qilsa ham, odam to`ymaydi, zerikmaydi; qayta o`qishga zarurat sezaveradi. Romanlar zavq-shavq bilan o`qiladi, qayta o`qishda asarlarning yangidan-yangi qirralari ochilib boradi. Bir o`qilganda e`tiborsiz o`tilgan tasvir va epizodlar boshqa safar diqqatni tortadi.

Shubhasiz, bu adibning obraz yaratish mahoratiga, inson qalbini chuqur anglashiga, voqea-hodisalar bayonining usuliga tegishlidir. Zeroki, adabiyotdek so`z san`atida badiiy til juda muhim sanaladi, so`z vositasida obrazlar, manzaralar, tuyg`ular suvratlantiriladi. Shu jihatdan shuni anglaymizki, Abdulla Qodiriyning so`zga, badiiy tilga, o`zbek adabiy tiliga e`tibori juda kuchlidir. Uning so`zida insonni o`ziga bog`lab turadigan mustahkam ma`naviy iplar, odamni o`ziga ohanrabodek tortib turgan kuch-quvvat bor. Uning romanlarida har bir qahramonning nutqini hissiyotsiz va ta`sirsiz o`qiy olmaymiz. Chunki har bir qahramonni tirik va voqealar rivojini chetdan turib emas, balki aynan uning ichida bo`lgandek his etilishi ham, ijodkorning buyuk so`z san`atkori ekanligidan dalolat beradi.

Abdulla Qodiriy asarlarida nafaqat badiiy adabiyot, balki tarixiy shaxslar va tarixiy voqealarni, umumiy qilib aytganda, o`tmishimizdagi tarix haqida ham ancha to`liq ma`lumotlarga ega bo`lamiz. Xususan, bir necha asrlar muqaddam bizning yurtimiz amirlik va xonliklarga bo`linib ketgan bir davr edi. Bular: Buxoro amirligi, Xiva va Qo`qon xonliklari edi. Shu xonliklardan bir bu Qo`qon xonligi bo`lib, bu xonlik XVIII asrda asos solingan, unda ko`plab hukmdorlar birin-ketin yurtga humronlik qilishgan. Xonlarning so`nggi vakili esa bu Xudoyorxonidir. Abdulla Qodiriy ikkala romanida ham Xudoyorxon obrazini kiritadi va ariximizning eng kirlik, qora kunlari deb aynan shu davr ya`ni Xudoyorxon davrini aytib o`tadi. Tarixiy ma`lumotlardan shuni bilamizki, XIX asrda Rossiya deyarli bizning yurtimizni o`z tassarufiga olishga ulgurgan bir payt edi. Shunday bo`lishiga qaramasdan o`z yurtiga, undagi aholi turmushiga bee`tibor bo`lgan Xudoyorxon shaxsiga qanday qarashimiz kerak. Abdulla Qodiriy “Mehrobdan chayon” asarida zulm o`chog`i deb aynan saroyini shu nom bilan atagan. Shuncha imoratlar, masjidlar, bog`lar bo`lishiga qaramasdan, go`zaldan go`zal va bahaybat imoratlar, ariqlar qazilishi hammasi qora xalqning peshona terisidan bunyod bo`lgan edi, aynan ularning achchiq ko`z yoshlari ariqlarda suvlar bo`lib oqqan edi va bu mashaqqat va azoblar xalqni xonga nisbatan nafratining paydo bo`lishiga sabab bo`lgan edi. Oddiy bir qora ish bilan shug`ullanayotgan ishchining uyida bir burda non bo`lmagan,

ochlikdan qiynalayotgan paytda, xonning xonadonida o'g'li O'rmonbekning to'yi munosabati bilan har kuni sakkiz yuz qozonda oshlar pishishi, ikki yuz tandirda nonlar yopilishi, yuzdan ziyod chorva mollarning so'yilishi insofdanmikan? Shunday xonni biz beklikka loyiq deb qaray olamizmikan? "Mehrobdan chayon" asarida Xudoyorxonning zulmidan aziyat chekayotgan xalq,ularning xonga nisbatan fikrlarini ko'rishimiz mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsam, asar romantik va tarixiy jarayonni o'zida birlashtirib juda go'zal badiiyatni yaratgan. Bir oilaning taqdiri orqali Abdulla Qodiriy butun bir jamiyatning ahvoli, vaziyati, o'sha davrdagi tuzumga bo'lgan munosabatini aks ettirgan. Bu asarni o'qigan har bir kitobxon o'ziga nafaqat estetik zavq,balki tariximiz, qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz va eng muhimi,o'tmishimizning eng qiyin damlarini o'zining qalbi ila his etadi.Xalqimizning o'sha davr tuzumida boshidan o'tkazgan zulm,qiyinchiliklarini bunda qanchadan qancha begunoh insonlar aziyat chekkanliklarini ko'rishimiz mumkin. Abdulla Qodiriy romanlarining qiymati va qadri shundadir va ular bebaho va durdona asarlarimiz bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. B.Karimov —Jahon adabiyoti jurnali. T. 2013.
2. H.Bobobekov —Qo'qon tarixi.T.1996.
3. I. J. Ibrat. —Farg'ona tarixi.
4. O'zME. 1-jild. T. 2000.
5. A. Qodiriy —Mehrobdan chayon. T. 1994.
6. A. Qodiriy —O'tkan kunlar. T. 2007.
7. www.ziyouz.com.
8. www.ziyouz.com saytidan.